Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi

Fascicula: Asistenţă Socială, Sociologie, Psihologie

Year-Book „Petre Andrei" University from Iasi

Fascicle: Social Work, Sociology, Psychology

ISSN: 2248-1079

Coverd in: CEEOL, Index Copernicus, Ideas, RePeC, Socionet, Econpapers

---

PREDICTORS OF BURNOUT AMONG EDUCATORS WORKING IN SPECIAL EDUCATION

[PREDICTORI AI EPUIZĂRII PROFESIONALE ÎN RÂNDUL EDUCATORILOR DIN ÎNVĂŢĂMÂNTUL SPECIAL]

Viorel ROBU

Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi, Fascicula: Asistenţă Socială, Sociologie, Psihologie, 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119

Published by:

Lumen Publishing House

On behalf of:

„Petre Andrei" University from Iasi

Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education

[Predictori ai epuizării profesionale în rândul educatorilor din învăţământul special]

Viorel ROBU [1]

Abstract

This study examines an empirical model of burnout predictors among educators working in special education. Three groups of independent variables were taken into consideration: personal characteristics (age, neuroticism, extraversion, coping resources, perceived level of stress in personal life), contextual variables (number of years in special education, number of years in present job, salary), and organizational variables (job autonomy, role overload, role conflict, role insufficiency, role clarity, perceived organizational support, and perceived level of work stress). Role conflict, perceived level of work stress and number of years in special education were significant predictors of the emotional exhaustion, whereas role overload and extraversion were significant predictors of depersonalization. For low personal accomplishment, the only significant predictor was perceived organizational support.

Keywords:

burnout, educators, personal characteristics, contextual variables, organizational variables

[1] Viorel ROBU – Lecturer Ph.D, Petre Andrei University from Iasi, Faculty of Psichology and Educational Sciences, Email Address: robuviorel_upa@yahoo.com

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Stresul în rândul lucrătorilor din domeniul educaţiei

Prin volumul de muncă, multitudinea solicitărilor în plan emoţional şi social, ca şi prin implicaţiile pe care le are pentru dezvoltarea socială, profesia didactică reprezintă o ocupaţie stresantă (Antoniou, Polychroni şi Vlachakis, 2006; Cano-García, Padilla-Muñoz şi Carrasco-Ortiz, 2005; Dorman, 2003; Oi-Ling, 1995; Schaufeli şi Buunk, 2003; Sun, Wu şi Wang, 2011). Profesia didactică reprezintă o ocupaţie stresantă, întrucât educatorii, învăţătorii şi profesorii, indiferent dacă lucrează în sistemul de învăţământ public sau în cel privat, în învăţământul de masă sau în cel special, sunt chemaţi să preîntâmpine problemele societăţii, să pregătească copii, adolescenţii şi tinerii pentru viaţă şi pentru provocările societăţii tehnologice şi informaţionale în care trăim, iar toate acestea, de multe ori, pentru salarii inadecvate în raport cu educaţia pe care o au şi efortul pe care îl depun (Schwab, Jackson şi Schuler, 1986).

Ca urmare a percepţiilor pe care le pot avea cu privire la condiţiile de muncă şi propriul statut profesional, mulţi dintre dascăli pot manifesta sentimente şi atitudini negative faţă de propria profesie şi faţă de propriul succes sau faţă de elevi (Dorman, 2003; Oi-Ling, 1995). Cronicizarea acestor manifestări poate conduce la scăderea implicării în şi a satisfacţiei faţă de activitatea didactică. Costurile pe care le are stresul profesional, cu repercusiuni asupra imaginii publice a instituţiilor de învăţământ, se reflectă în scăderea calităţii procesului didactic, iar prin aceasta a calităţii generaţiilor de tineri care ies de pe băncile şcolilor.

Studiile au evidenţiat faptul că, în activitatea lor profesională, profesorii şi educatorii care activează în învăţământul special se confruntă cu o paletă mai largă de agenţi stresanţi, comparativ cu dascălii din învăţământul de masă (Fore, Christopher şi Bender, 2002; Oi-Ling, 1995). Într-adevăr, pe lângă solicitările specifice învăţământului de masă, cele din învăţământul special implică eforturi suplimentare din partea educatorilor, intructorilor, precum şi a profesioniştilor (psihologi şi asistenţi sociali), în primul rând datorită faptului că beneficiarii prezintă o fenotipie specifică a caracteristicilor de dezvoltare, care necesită anumite exigenţe ale procesului instructiv-formativ.

În rândul educatorilor care lucrează în învăţământul special, coeficientul de solicitare emoţională este mai ridicat, iar insatisfacţia faţă de munca prestată poate să fie accentuată de nivelul salarial redus, precum şi de oportunităţile scăzute de promovare pe un post mai bine plătit. Programul de lucru încărcat, necesitatea monitorizării permanente a beneficiarilor, în cadrul modulului locativ în care coabitează, volumul

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

ridicat al planificărilor sau al planurilor de intervenţie personalizate şi individualizate, monotonia sarcinilor profesionale (activităţi instructiv-educative, supraveghere şi realizarea materialelor educative) constituie alte surse de stres şi insatisfacţie în rândul educatorilor care lucrează în învăţământul special.

Epuizarea profesională

Cea mai utilizată definiţie operaţională pentru conceptul de epuizare profesională (engl. *burnout*) a fost propusă de Maslach şi Jackson (1981). Conform acestei definiţii, epuizarea profesională implică trei dimensiuni relativ independente: *epuizarea emoţională* (sentimentul pe care îl resimt unii dintre angajaţi, legat de faptul că nu mai dispun de nici o resursă emoţională pentru a face faţă problemelor şi solicitărilor profesionale), *sentimentul de depersonalizare* sau *cinismul* (o dimensiune preponderent cognitivă care se manifestă prin indiferenţă şi răceală faţă de beneficiarii serviciilor oferite), respectiv *diminuarea sentimentului de realizare (împlinire) personală* (o altă dimensiune preponderent cognitivă). Epuizarea profesională nu reprezintă o boală şi trebuie diferenţiată de sindromul oboselii cronice (Pezet-Langevin, 2001).

Epuizarea profesională este rezultatul unui dezechilibru între *resursele individuale* ale angajatului şi cele pe care organizaţia în care lucrează le oferă, pe de o parte, iar pe de alta, *constrângerile* (presiunile) legate de specificul postului pe care angajatul îl ocupă în cadrul organizaţiei (Pezet-Langevin, 2001). Resursele individuale se referă la o serie de varibile socio-demografice (de exemplu: vârstă, sex, statut marital etc.), la care se adaugă anumite trăsături de personalitate (de exemplu: nevrotism, extraversiune, conştiinciozitate etc.), precum şi strategiile de adaptare la solicitările stresante din activitatea profesională.

Antecedente personale şi organizaţionale ale epuizării profesionale în rândul lucrătorilor din domeniul educaţiei

Potrivit studiilor, profesorii mai tineri tind să experimenteze niveluri mai ridicate ale epuizării emoţionale şi ale oboselii, comparativ cu profesorii mai în vârstă (Schwab, Jackson şi Schuler, 1986). Pe de altă parte, *sexul*, *statutul marital*, *nivelul studiilor* şi *vechimea în munca de profesor* nu prezintă relaţii consistente cu simptomele de epuizare profesională (Maslach, Schaufeli şi Leiter, 2001; Schwab, Jackson şi Schuler, 1986).

În schimb, rolul trăsăturilor de personalitate în etiologia simptomelor de epuizare profesională în rândul profesorilor a fost intens studiat, identificându-se relaţii de asociere între *nevrotism* şi *epuizarea*

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

emoţională, *extraversiune* şi *sentimentul de realizare personală*, respectiv între *nevrotism* şi *sentimentul de depersonalizare* (García, Padilla-Muñoz şi Carrasco-Ortiz, 2005).

Resursele organizaţionale vizează *suportul tehnic şi social* (din partea colegilor sau a şefilor), *caracteristicile postului* (suprasolicitarea pe post, conflictele între rolurile pe angajatul trebuie să şi le asume, ambiguitatea rolurilor, autonomia postului – strâns legată de sentimentul de control pe care angajaţii îl au în legătură cu propria lor muncă), precum şi o serie de caracteristici legate de *mediul fizic, psihologic şi social de muncă*. Caracteristicile postului fac parte dintre stresorii care acţionează în interiorul organizaţiei şi care au fost incluşi de R. L. Kahn şi P. Byosiere în modelul de lucru prin care au încercat să explice stresul ocupaţional (a se vedea Muchinsky, 2000).

Rezultatele cercetărilor sugerează că un *nivel redus al controlului* pe care angajaţii îl au asupra propriilor posturi (un nivel scăzut al autonomiei) contribuie într-o anumită proporţie la varianţa simptomelor specifice epuizării profesionale (Schwab, Jackson şi Schuler, 1986). Pe de altă parte, studiile de factură meta-analitică au indicat o corelaţie negativă între *nivelul autonomiei* postului şi o serie de solicitări, precum *distresul emoţional* şi *simptomele fizice* (Jex, 2002). De asemenea, s-a evidenţiat niveluri mai ridicate ale stresului în rândul consilierilor care lucrează la două sau mai multe şcoli în paralel, deci care prezintă un nivel mai ridicat al solicitării în plan profesional (cf. Layne, 2001).

Studiile au evidenţiat că scorurile la instrumentele destinate evaluării *conflictului între roluri* reprezintă un predictor puternic al scorurilor la epuizarea profesională (Layne, 2001). De asemenea, există dovezi empirice consistente, potrivit cărora nivelul ridicat al conflictului de roluri experimentat de către profesori tinde să se asocieze cu un nivel ridicat al epuizării emoţionale şi al oboselii (cf. Schwab, Jackson şi Schuler, 1986).

O altă variabilă organizaţională care ţine de caracteristicile postului şi care prezintă relaţii de asociere consistente cu simptomele de stres o reprezintă *ambiguitatea (claritatea) postului*. Datele studiilor sugerează asocierea pozitivă şi semnificativă între scorurile pe care angajaţii le obţin la ambiguitatea rolurilor asociare posturilor pe care activează şi nivelul anxietăţii, variabilă utilizată ca indicator al stresului (Jex, 2002; Layne, 2001).

De asemenea, *absenţa suportului organizaţional perceput de către angajaţi* (mai ales a celui din partea supervizorilor) reprezintă un factor care poate contribui la creşterea riscului pentru experimentarea simptomelor

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

specifice epuizării profesionale (Schwab, Jackson şi Schuler, 1986; Maslach, Schaufeli şi Leiter, 2001; Schaufeli şi Buunk, 2003). În literatura de specialitate, au fost publicate numeroase studii care sugerează că suportul social promovat în cadrul organizaţiilor moderează relaţia dintre stresorii ocupaţionali şi simptomele specifice epuizării profesionale (pentru o sinteză a rezultatelor acestor studii, a se vedea Maslach, Schaufeli şi Leiter, 2001).

Scopul prezentului studiu

Prin acest studiu, ne-am propus explorarea variabilelor individuale şi organizaţionale care au cea mai importantă contribuţie în predicţia simptomelor de epuizare profesională experimentate de către educatorii care lucrează în învăţământul special (scoli speciale sau centre de plasament). Am pornit de la premisa că epuizarea profesională în rândul educatorilor din învăţământul special poate fi relaţionată cu variabile care ţin de: *caracteristici individuale ale educatorilor* (vârsta, trăsăturile de personalitate, resursele personale la care pot apela, în efortul de adaptare la solicitările stresante, percepţia pe care educatorii o au cu privire la nivelul stresului din viaţa personală), *variabile contextuale* (vechimea în munca pe postul de educator specializat, salariul) şi *caracteristici ale postului de educator specializat/instituţiei de învăţământ privită ca organizaţie* (percepţia cu privire la nivelul de stres experimentat la locul de muncă, autonomia în îndeplinirea rolurilor şi a sarcinilor profesionale implicate de postul de educator specializat, volumul sarcinilor şi al îndatoririlor profesionale, conflictul între rolurile şi sarcinile pe care educatorii trebuie să şi le asume, claritatea atribuţiilor, insuficienţa sarcinilor şi a rolurilor care le sunt conferite în raport cu propriile competenţe profesionale, precum şi cu propriile lor expectanţe, respectiv percepţia educatorilor cu privire la suportul din partea instituţiei în care activează).

Pornind de la studiile publicate în literatura axată pe problematica stresului ocupaţional şi pe cea a epuizării profesionale şi utilizând tehnica analizei de regresie liniare multiple, ne-am propus testarea unui model de regresie în rândul educatorilor care activează în învăţământul special, în cadrul căruia dimensiunile simptomatologice ale epuizării profesionale (vezi Maslach şi Jackson, 1981) au fost considerate criterii, iar caracteristicile personale, caracteristicile postului de educator, vechimea în munca de educator şi salariul au fost introduse ca variabile independente.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Participanţi

Datele brute ale studiului au provenit din prelucrarea răspunsurilor pe care 48 de educatori din învăţământul special (42 de sex feminin şi 6 de sex masculin) le-au oferit la un set de chestionare şi scale standardizate. Respondenţii au fost recrutaţi (prin eşantionare de convenienţă) din cadrul a două complexe de servicii comunitare din Municipiul Iaşi. Vârstele educatorilor au fost cuprinse între 25 de ani şi 54 de ani (m = 36.08; s = 7.16). Peste o treime dintre respondenţi absolviseră cursuri de calificare în domeniul educaţiei speciale. Educatorii aveau o vechime totală în muncă cuprinsă între 2 şi 30 de ani (m = 14.43; s = 7.59), cu o vechime totală în munca pe postul de educator în învăţământul special cuprinsă între 1 şi 27 de ani (m = 7.31; s = 5.17). Vechimea pe actualul post de educator era cuprinsă între un sfert de an şi 18 ani (m = 5.69; s = 3.03). Modulele (administrative) la care educatorii activau cuprindeau între 5 şi 8 copii. Salariul pe care participanţii îl primeau în momentul realizării studiului era cuprins între 800 şi 1.711 lei (m = 1156.68; s = 197.84). Şase dintre educatorii care au participat la studiu au declarat că fuseseră diagnosticaţi în ultimii doi ani cu o boală care avea legătură cu stresul (de exemplu: ulcer, hipertensiune arterială sau diabet).

Intrumente pentru colectarea datelor

A. INVENTARUL MASLACH PENTRU EVALUAREA EPUIZĂRII PROFESIONALE. Maslach Burnout Inventory (MBI; Maslach şi Jackson, 1981) este un instrument scurt, destinat evaluării frecvenţei şi intensităţii simptomelor specifice epuizării profesionale în rândul diferitelor categorii de personal din domenii care implică acordarea de ajutor imediat (asistenţi medicali, medici, pompieri, politişti, psihologi, asistenţi sociali, educatori etc.). În prezentul studiu, am utilizat o versiune tradusă după Maslach Burnout Inventory-General Survey/MBI-GS şi adaptată pentru categoria ocupaţională a educatorilor din învăţământul special. Instrumentul a inclus 22 de itemi repartizaţi pe cele trei faţete ale epuizării profesionale: epuizare emoţională (9 itemi), sentiment de depersonalizare (5 itemi) şi sentiment de nerealizare personală (8 itemi). Educatorii au răspuns la itemi indicând, pe o scală în şapte trepte (de la 0 – *niciodată* la 6 – *în fiecare zi*), cât de frecvent resimţeau diverse dispoziţii afective sau manifestau anumite atitudini şi cât de frecvent aveau anumite idei cu privire la munca pe care o desfăşurau pe postul pe care activau. Scorurile ridicate la fiecare dintre cele trei scale au fost considerate ca

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

indicând prezenţa accentuată a simptomelor de epuizare emoţională şi depersonalizare, respectiv a sentimentului de nerealizare personală. Cercetările au indicat o bună fidelitate (consistenţă internă şi stabilitate a scorurilor), respectiv o bună validitate concurentă, discriminantă şi de criteriu pentru versiunile inventarului MBI (Maslach şi Jackson, 1981; Maslach, Jackson şi Leiter, 1997). Pentru prezentul studiu, valorile coeficientului de consistenţă internă (*a*) au fost: 0.84 – epuizarea emoţională, 0.74 – sentimentul de depersonalizare şi 0.82 – sentimentul de nerealizare personală.

B. SCALELE PENTRU EVALUAREA NEVROTISMULUI ŞI EXTRAVERSIUNII (NEO PI-R). NEO Personality Inventory-Revised (NEO PI-R; Costa şi McCrae, 1992) reprezintă unul dintre cele mai cunoscute inventare care operaţionalizează modelul celor cinci mari domenii de trăsături ale personalităţii. Inventarul permite evaluarea a cinci factori ai personalităţii (*nevrotism, extraversiune, deschidere, agreabilitate şi conştiinciozitate*), precum şi a unui număr de 30 de trăsături (faţete), prin care pot fi descrişi aceşti factori. În prezentul studiu, am utilizat scalele corespunzătoare factorilor *nevrotism* (*instabilitate emoţională*) şi *extraversiune*. Educatorii au avut de completat 96 de itemi, la care au răspuns alegând una dintre următoarele cinci variante: DP – *dezacord puternic*, D – *dezacord*, N – *neutru*, A – *acord* şi AP – *acord puternic*. Pentru fiecare scală în parte, un scor ridicat a fost considerat ca indicând prezenţa instabilităţii emoţionale, respectiv a extraversiunii. Pentru prezentul studiu, valorile consistenţei interne au fost 0.79 – factorul *nevrotism* şi 0.87 – factorul *extraversiune*.

C. CHESTIONARUL PENTRU EVALUAREA CARACTERISTICILOR POSTULUI DE EDUCATOR SPECIALIZAT ŞI A SUPORTULUI ORGANIZAŢIONAL PERCEPUT. Acest chestionar a inclus şase scale (în total, 41 de itemi), la care educatorii au răspuns alegând o singură variantă dintre următoarele cinci: A – *deloc sau foarte rar*, B – *ocazional*, C – *deseori*, D – *în mod obişnuit* şi E – *aproape tot timpul*. Conţinutul itemilor a fost adaptat, astfel încât să se refere la caracteristici ale postului de educator în învăţământul special (autonomia, suprasolicitarea, conflictul între roluri, claritatea rolurilor, insuficienţa rolurilor), respectiv suportul organizaţional perceput). Prima scală a inclus patru itemi, preluaţi după Job Autonomy Scale. Instrumentul a fost utilizat de către Noor (2008), în cadrul unui studiu care a vizat corelatele psihologice şi predictorii satisfacţiei faţă de muncă în rândul bibliotecarilor din universităţile malaeziene. Scorul unui educator a fost obţinut prin însumarea scorurilor la cei patru itemi. Un scor ridicat a fost considerat ca indicând un nivel ridicat al autonomiei postului de educator în învăţământul special. Pentru

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

lotul de educatori care au răspuns în cadrul prezentului studiu, valoarea coeficientului *a* a fost egală cu 0.65. Cea de-a doua scală a inclus zece itemi preluaţi din prima parte (Occupational Roles Questionnaire) a Occupational Stress Inventory-Revised (OSI-R; S. H. Osipow; a se vedea Layne, 2001). Scorul unui educator a fost obţinut prin însumarea scorurilor la itemi. Un scor ridicat a semnificat un nivel ridicat al suprasolicitării pe postul de educator. Valoarea coeficientului *a* pe care am obţinut-o în prezentul studiu a fost egală cu 0.66. Cea de-a treia scală a inclus cinci itemi preluaţi după Role Conflict Scale, instrument utilizat de Noor (2008). Scorul unui educator a fost obţinut prin însumarea scorurilor la itemi, un scor ridicat indicând un nivel ridicat al conflictului între roluri. Pentru prezentul lot de educatori, $a = 0.67$. Scala prin care a fost evaluată claritatea rolurilor profesionale asociate postului de educator în învăţământul special (4 itemi) a fost preluată tot din cercetarea realizată de Noor (2008). Un scor ridicat la această scală a indicat un nivel ridicat al clarităţii rolurilor implicate de postul de educator în învăţământul special. Pentru prezentul studiu, $a = 0.57$. Insuficienţa rolurilor aferente postului de educator în învăţământul special a fost evaluată prin intermediul a zece itemi preluaţi din Occupational Roles Questionnaire (a se vedea Layne, 2001). Scorul unui educator a fost obţinut prin însumarea scorurilor la itemi, un scor ridicat indicând un nivel ridicat al insuficienţei rolurilor. În prezentul studiu, $a = 0.74$. Suportul organizaţional perceput de către educatori a fost evaluat prin intermediul a opt itemi, traduşi şi adaptaţi după Survey of Perceived Organizational Support (SPOS; Lynch, Eisenberger şi Armeli, 1999). Scorul total, considerat un indicator al nivelului suportului organizaţional, a fost obţinut prin însumarea scorurilor la itemi. Pentru lotul de educatori din învăţământul special care au participat la prezentul studiu, $a = 0.82$.

D. CHESTIONARUL PENTRU EVALUAREA RESURSELOR PERSONALE ALE EDUCATORILOR. Ultimul chestionar pe care educatorii l-au completat a inclus 40 de itemi preluaţi, traduşi şi adaptaţi după Occupational Stress Inventory-Revised (OSI-R; S. H. Osipow; a se vedea Layne, 2001). Este vorba despre patru scale incluse în cea de-a treia parte a inventarului (Personal Resources Questionnaire). Itemii operaţionalizează patru domenii de resurse utile în adaptarea la solicitările stresante inerente unui post profesional: abilitatea de descărcare în plan emoţional, prin recreere, capacitatea de a avea grijă de propria persoană, nivelul suportului social perceput şi primit din partea altor persoane, respectiv abilitatea de abordare raţional-cognitivă a solicitărilor cotidiene

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

şi profesionale. Conţinutul itemilor a fost adaptat, pentru a creşte validitatea aparentă a instrumentului în raport cu categoria ocupaţională pe care am vizat-o în cercetarea noastră. Educatorii au răspuns alegând una dintre următoarele cinci variante: A – *deloc sau foarte rar*, B – *ocazional*, C – *deseori*, D – *în mod obişnuit* şi E – *aproape tot timpul*. Pentru fiecare educator, au fost calculate câte patru scoruri, corespuzătoare celor patru scale. Scorurile ridicate au fost considerate ca indicând prezenţa unui nivel ridicat al resurselor personale cu rol în adaptarea la solicitările stresante. Pentru prezentul lot de educatori, am obţinut următoarele valori ale coeficientului *α*: 0.61 – scala pentru evaluarea abilităţii de recreere, 0.80 – scala pentru evaluarea abilităţii de a avea grijă de sine, 0.81 – scala pentru evaluarea suportului social perceput şi primit şi 0.74 – scala pentru evaluarea capacităţii de abordare raţional-cognitivă a sarcinilor cotidiene şi profesionale.

Rezultate şi discuţii

Pentru fiecare dintre modelele de regresie care au fost construite şi testate, Tabelul 1 prezintă valoarea corelaţiei multiple (R) dintre variabilele independente şi criterii, testul F pentru evaluarea semnificaţiei corelaţiei multiple, coeficientul de determinare (R^2), care a fost ajustat în funcţie de mărimea lotului de subiecţi şi de numărul de variabile independente, valoarea adăugată la coeficientul de determinare, prin introducerea unei noi variabile independente (ΔR^2), testul F pentru evaluarea semnificaţiei indicatorului ΔR^2, respectiv coeficienţii de regresie standardizaţi (β). Considerând drept criteriu *nivelul epuizării emoţionale*, în urma aplicării metodei *stepwise*, au rezultat trei modele de regresie care au explicat 36.9 %, 44.9 %, respectiv 51 % din varianţa scorurilor la epuizarea emoţională. În cadrul primului dintre modele, singura variabilă reţinută ca predictor a fost *conflictul de roluri*. Relaţia dintre această variabilă şi criteriu a fost semnificativă din punct de vedere statistic ($R = 0.61$; $F = 28.54$; $p < 0.001$).

În cadrul celui de-al doilea model, pe lângă conflictul de roluri, a fost adăugat *nivelul de stres resimţit la locul de muncă*. Relaţia dintre setul format din cele două variabile independente, pe de o parte şi, pe de alta, *epuizarea emoţională* a fost semnificativă din punct de vedere statistic ($R = 0.68$; $F = 20.12$; $p < 0.001$). Ambele variabile au avut o contribuţie semnificativă la explicarea varianţei scorurilor pe care educatorii le-au obţinut la *epuizarea emoţională*, dar ponderea contribuţiei pe care scorurile la conflictul de roluri au avut-o a fost mai ridicată, comparativ cu cea a contribuţiei din partea nivelului de stres resimţit la locul de muncă.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Adăugarea variabilei *nivel de stres resimţit la locul de muncă* a condus la o creştere semnificativă a valorii coeficientului de determinare (ΔR^2 = 0.089; F = 7.60; p < 0.01).

În cadrul celui de-al treilea model, a fost adăugată variabila *vechime pe actualul post de educator în învăţământul special*. Relaţia dintre setul reprezentat de cele trei variabile independente şi criteriul reprezentat de scorurile la *epuizarea emoţională* a fost semnificativă din punct de vedere statistic (R = 0.73; F = 17.30; p < 0.01). Fiecare dintre cele trei variabile a avut o contribuţie semnificativă la explicarea varianţei variabilei *epuizare emoţională*, dar ponderea contribuţiei scorurilor la conflictul de roluri a fost, din nou, cea mai ridicată. Adăugarea variabilei *vechime pe actualul post de educator în învăţământul special* a condus la o creştere semnificativă a valorii coeficientului de determinare (ΔR^2 = 0.069; F = 6.63; p < 0.05), comparativ cu puterea predictivă a modelului anterior.

Aşadar, conflictul de roluri şi nivelul stresului resimţit la locul de muncă au fost doi dintre predictorii epuizării emoţionale în rândul educatorilor specializaţi. De asemenea, am constatat o contribuţie semnificativă din partea variabilei vechimea pe actualul post de educator în învăţământul special.

Atunci când sentimentul de depersonalizare a reprezentat variabila-criteriu, au fost selectate două modele de regresie. Primul a inclus doar variabila suprasolicitare pe post care a prezentat o relaţie semnificativă cu scorurile la sentimentul de depersonalizare (R = 0.48; F = 13.93; p < 0.001). Scorurile la suprasolicitarea pe post au explicat 21.6 % din varianţa scorurilor pe care educatorii le-au obţinut la sentimentul de depersonalizare.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Tabelul 1.
Date ale analizei de regresie liniară multiplă (metoda *stepwise*)

Model	Predictori	R	F (pentru R)	$R^2_{ajustat}$	ΔR^2	F (pentru ΔR^2)	β
Epuizare emoţională							
1	Conflict de roluri	0.61	28.54 ***	0.369	-	-	0.61 ***
2	Conflict de roluri	0.68	20.12 ***	0.449	0.089	7.60 **	0.51 ***
	Nivel stres resimţit la locul de muncă						0.31 **
3	Conflict de roluri	0.73	17.30 **	0.510	0.069	6.63 *	0.50 ***
	Nivel stres resimţit la locul de muncă						0.31 **
	Vechime pe actualul post de educator specializat						0.26 *
Sentiment de depersonalizare							
	Suprasolicitare pe post	0.48	13.93 ***	0.216	-	-	0.48 ***
	Suprasolicitare pe post	0.56	10.64 ***	0.291	0.089	5.87 *	0.47 ***
	Extraversiune						- 0.29 *
Sentiment de nerealizare personală							
	Suport organizaţional perceput	0.31	5.02 *	0.079	-	-	- 0.31 *

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Cel de-al doilea model a inclus, pe lângă suprasolicitarea pe post, variabila *extraversiune*. Cele două variabile independente au explicat împreună 29.1 % din varianţa scorurilor la *sentimentul de depersonalizare*, „câştigul" adăugat la valoarea coeficientului de determinare, obţinută pentru modelul anterior, fiind semnificativ din punct de vedere statistic ($\Delta R^2 = 0.089$; $F = 5.87$; $p < 0.05$). Relaţia dintre setul format din cele două variabile independente, pe de o parte şi, pe de alta, sentimentul de depersonalizare a fost semnificativă ($R = 0.56$; $F = 10.64$; $p < 0.001$). Scorurile la suprasolicitarea pe post au avut o contribuţie mai mare la explicarea varianţei variabilei *sentiment de depersonalizare*, comparativ cu scorurile la extraversiune. Totuşi, fiecare dintre cele două variabile a avut o contribuţie semnificativă la explicarea varianţei criteriului.

Considerând drept criteriu *sentimentul de nerealizare personală*, datele brute au generat un singur model predictiv care a inclus variabila *suport organizaţional perceput*. Relaţia acesteia cu scorurile la criteriu a fost semnificativă din punct de vedere statistic ($R = 0.31$; $F = 5.02$; $p < 0.05$). Deşi scorurile la *suportul organizaţional perceput* au constituit predictor semnificativ, acestea au explicat doar 7.9 % din varianţa scorurilor pe care educatorii le-au obţinut la sentimentul de nerealizare personală.

Datele corelaţionale au indicat o asociere pozitivă şi de intensitate moderată între nivelul epuizării emoţionale şi variabilele referitoare la suprasolicitarea pe postul de educator în învăţământul special, respectiv la conflictul între rolurile specifice acestui post. Datele pe care le-am obţinut au fost în acord cu cele raportate în alte studii, potrivit cărora un nivel ridicat al conflictului de roluri experimentat de către profesori sau educatorii din centrele de reabilitare tinde să se asocieze pozitiv cu un nivel ridicat al epuizării emoţionale în rândul acestora (Layne, 2001; Schwab, Jackson şi Schuler, 1986). Pe de altă parte, scorurile pe care educatorii din învăţământul special care au participat la prezentul studiu le-au obţinut la *sentimentul de depersonalizare* au corelat negativ cu scorurile la factorul de personalitate *extraversiune*, acest rezultat confirmând datele raportate în alte studii (vezi, de exemplu, García, Padilla-Muñoz şi Carrasco-Ortiz, 2005).

Concluzii

Prin studiul pe care l-am realizat, ne-am propus testarea din punct de vedere empiric a unui model al predictorilor epuizării profesionale în rândul educatorilor din învăţământul special. Datele pe care le-am obţinut sugerează că lucrătorii cu vechime pe postul de educator în învăţământul special, care, în plus, percep existenţa unui conflict între rolurile

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

profesionale pe care trebuie să şi le asume, precum şi un nivel ridicat de stres la locul de muncă sunt mult mai vulnerabili în raport cu experimentarea simptomelor specifice epuizării emoţionale (una dintre cele trei faţete ale epuizării profesionale). Pe de altă parte, educatorii din învăţământul special care resimt un nivel ridicat al solicitărilor la locul de muncă şi care, în plus, sunt introvertiţi ar putea fi mult mai susceptibili de a experimenta sentimentul de depersonalizare. Datele studiului nostru mai sugerează că educatorii care percep un nivel redus al suportului informaţional şi social din partea instituţiilor de învăţământ special în care activează ar putea fi mult mai vulnerabili în raport cu experimentarea sentimentului de nerealizare personală sau a celui de eşec în plan profesional.

Dintre variabilele care au fost introduse în modelul antecedentelor epuizării profesionale în rândul educatorilor care activează în învăţământul special, doar şase au avut contribuţii semnificative la explicarea varianţei scorurilor la una sau la alta dintre cele trei dimensiuni ale epuizării profesionale. Două dintre caracteristicile postului de educator în învăţământul special (conflictul de roluri şi suprasolicitarea), precum şi dintre variabilele contextuale (vechimea pe postul actual de educator, respectiv nivelul stresului pe care educatorii îl resimţeau la locul de muncă) au avut o contribuţie mai importantă la explicarea varianţei scorurilor la una sau la alta dintre cele trei dimensiuni simptomatologice ale epuizării profesionale, comparativ cu factorii individuali (vârsta, trăsăturile de personalitate sau resursele personale le care educatorii pot apela, atunci când se confruntă cu necesitatea adaptării la solicitări stresante).

Rezultatele pe care le-am obţinut în prezentul studiu sugerează importanţa pe care percepţia cu privire la caracteristicile postului o poate avea în predicţia frecvenţei manifestărilor specifice epuizării profesionale în rândul educatorilor care lucrează în învăţământul special. În acelaşi timp, rezultatele pe care le-am obţinut sugerează că intervenţiile din partea managerilor instituţiilor de învăţământ special, centrate pe managementul posturilor, ar putea contribui la creşterea satisfacţiei faţă de muncă în rândul educatorilor, stabilitatea pe post (diminuarea intenţiei educatorilor de părăsi sistemul), sporirea implicării în activitatea profesională şi a angajamentului faţă de instituţia de învăţământ special, precum şi la creşterea eficacităţii în activităţile educaţionale specifice învăţământului special. Această perspectivă va constitui obiectul preocupărilor noastre de cercetare.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Bibliografie

Antoniou, A. S., Polychroni, F., & Vlachakis, A. N. (2006). Gender and age differences in occupational stress and professional burnout between primary and high-school teachers in Greece. *Journal of Managerial Psychology*, 21 (7), 682-690.

Cano-García, F. J., Padilla-Muñoz, E. M., & Carrasco-Ortiz, M. Á. (2005). Personality and contextual variables in teacher burnout. *Personality and Individual Differences*, 38, 929-940.

Costa, P. T. Jr., & McCrae, R. R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI). Professional Manual.* Odessa, Fl: Psychological Assessment Resources, Inc.

Dorman, J. (2003). Testing a model for teacher burnout. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 3, 35-47.

Fore, C., Christopher, M., & Bender, W. N. (2002). Teacher burnout in special education: The causes and the recommended solutions. *The High School Journal*, 86 (1), 36-44.

Jex, S. M. (2002). *Organizational Psychology. A Scientist-Practitioner Approach*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Layne, C. M. (2001). *The relationship of occupational stress, psychological strain, and coping resources to the turnover intentions of rehabilitation counselors*. Doctoral Dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University. Disponibilă pe www.scholar.lib.vt.edu la data de 12.07.2013.

Lynch, P. D., Eisenberger, R., & Armeli, S. (1999). Perceived organizational support: inferior versus superior performance by wary employees. *Journal of Applied Psychology*, 84 (4), 467-483.

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1981). The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2, 99-113.

Maslach, C., Jackson, S. E., & Leiter, M. P. (1997). Maslach Burnout Inventory. In C. P. Zalaquett & R. J. Wood (Eds.). *Evaluating Stress: A Book of Resources* (pp. 191-218). London: The Scarecrow Press, Inc.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397-422.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.

Muchinsky, P. M. (2000). *Psychology Applied to Work. An Introduction to Industrial and Organizational Psychology* (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.

Noor, H. A. K. (2008). Investigating the correlates and predictors of job satisfaction among malaysian academic librarians. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 13 (2), 69-88.

Oi-Ling, S. (1995). Occupational stress among schoolteachers: a review of research findings relevant to policy formation. *Education Journal*, 23 (2), 105-124.

Pezet-Langevin, V. (2001). Qu'est-ce que le burnout ? Comment les entreprises peuvent-elles y remédier ?". În Cl. Lévy-Leboyer, M. Huteau, Cl. Loche et J.-P. Rolland (coordonateurs). *RH. Les apports de la psychologie du travail* (pp. pp. 435-451). Paris: Éditions d'Oganisation.

Schaufeli, W. B., & Buunk, B. P. (2003). Burnout: an overwiew of 25 years of research and theorizing. In M. J. Schabracq, J. A. M. Winnubst, & C. L. Cooper (Eds.). *The Handbook of Work and Health Psychology* (2nd ed., pp. 383-425). West Sussex: John Wiley & Sons, Ltd.

Schwab, R. L., Jackson, S. E., & Schuler, R. S. (1986). Educator burnout: sources and consequences. *Educational Research Quarterly*, 10 (3), 14-30.

Sun, W., Wu, H., & Wang, L. (2011). Occupational stress and its related factors among university teachers in China. *Journal of Occupational Health*, 53 (4), 280-286.

ROBU, V., (2013). Predictors of Burnout Among Educators Working in Special Education, [Predictori ai epuizarii profesionale in randul educatorilor din invatamantul special], Anuarul Universitatii „Petre Andrei" din Iasi Fascicula: Asistenta Sociala, Sociologie, Psihologie, An 2013, Tomul 11, Decembrie, pp: 105-119.